

Justis- og beredskapsdepartementet

INNSPILL TIL NOU 2023:17

NÅ ER DET ALVOR

Naturviterne er en fagforening som organiserer medlemmer med mastergrad eller høyere utdanning innen naturvitenskapelige fag. Mange av våre medlemmer jobber innenfor biobaserte næringer og med forvaltning på statlig og kommunalt nivå.

MAT- OG FORSYNINGSSIKKERHET

Naturviterne støtter kommisjonens helhetlige vurdering om at Norge må «over fra en tilnærming til beredskap fra akkurat i tide-prinsippet («just in time») til føre-var-prinsippet («just in case»)» og videre at dette vil få «store konsekvenser for hvordan vi innretter vår matforsyning».¹

Naturviterne støtter kommisjonens anbefaling om økt selvforsyning og oppbygging av lagerhold for å forberede seg på endringer i forsyningssikkerhet som følge av bl.a. geopolitisk usikkerhet og global oppvarming.

Naturviterne støtter kommisjonens vurdering om at styrket norsk matproduksjon er nødvendig og solidarisk i en verden hvor klimaendringene setter matproduksjonen under press verden over. Spesielt deler Naturviterne bekymringen for at tap av avlinger og svikt i forsyningskjeder, kan medføre flere og tildels uoversiktlige konsekvenser internasjonalt, slik som høye matvarepriser, økte flyktningstrømmer og matvaremangel.

En sterkere vektlegging av beredskapshensyn vil utfordre den rådende landbrukspolitikken om mest mulig kostnadseffektiv gårdsdrift, store bruk og lavest mulig matvarepriser. Gitt de langsiktige endringene som følger av klimakrisen, vil politikk som opprettholder og støtter driften av mindre enheter og dyrking i mindre sentrale strøk kunne bli mer nødvendig.

Havbruksnæringen sammen med melk- og kjøttproduksjonen er i stor grad avhengig av importert kraftfôr. Kornpris og melkpris settes som del av jordbruksforhandlingene, mens for eksempel prisen på importerte

---

¹ NOU 2023: 17 side 259

proteiner til kraftfôr styres av markedet og toll. Prisen på grovfôr påvirkes av jordbruksforhandlingene gjennom arealtilskudd.

Kommisjonen går i begrenset grad inn på jordbruks- og matpolitikken. Det er forståelig. Kommisjonens mandat inkluderer ikke en vurdering av jordbruksforhandlingene eller spesifikke detaljer som tollsatser. Samtidig er kommisjonens klare anbefaling å øke selvforsyningsgraden. Dette målet kan etter Naturviternes syn ikke lykkes uten også å se på utformingen av jordbruksoppjøret.

Det er viktig at landbruks- og matpolitikken støtter opp under mat- og fôrproduksjon basert på norske råvarer og ressurser, som et tiltak for å minske sårbarheten ved avlingssvikt internasjonalt og øke forsyningssikkerheten. Dette må kombineres med økt lagerhold. Tilliten til stabile forsyningslinjer gjennom frihandel utfordres av klimaendringer og geopolitisk uro. Naturviterne erkjenner at matproduksjon er et komplekst system, med mange hensyn. Et mål om økt forsyningssikkerhet åpner også opp for spørsmål om f.eks. toll, avgifter og andre instrumenter i dag er riktig innrettet, gitt den endrede situasjonen i verden.

Naturviternes anbefaling er derfor at kommisjonens vurderinger knyttet til økt forsyningssikkerhet følges opp med en utredning som vurderer om landbruks- og matpolitikken møter målet om økt forsyningssikkerhet på en god nok måte i dag.

Vi minner om at tidsvinduet for strukturelle endringer og tilpasninger er knapt, og at kriser kan komme brått på. Noe for eksempel den endrede energisituasjonen i Europa etter Russlands invasjon av Ukraina er en påminnelse om. Naturviterne mener derfor at en utredning bør utformes med konkrete forslag til tiltak som kan gjennomføres, og vurderinger av disse.

JORDVERN OG AREALPOLITIKK

Kommisjonen anbefaler å videreføre en restriktiv jordvernpraksis. Samtidig påpeker kommisjonen at det skjer en skjult bevegelse i jordbruksarealene.² Vi taper stadig større areal egnet for korndyrking. Dette tapet skjules til dels i statistikken ved at nydyrking av områder egnet for grovfôr øker.

Konklusjonen må være at jordbruksstatistikk i større grad må skille mellom ulike dyrkningsmuligheter på ulike jordbruksområder, og at det bør sees på spesifikke tiltak rettet mot arealer for kornproduksjon. Omdisponering av jordbruksarealer skjer i stor grad i sentrale strøk, hvor utbyggingspresset er størst, og mye av den beste matjorden finnes. Jordvern er derfor spesielt viktig i og nær befolkningssentra på Østlandet og i Midt-Norge, hvor det både er stort utbyggingspress og verdifull kornproduksjon.

Til dels er dette arbeidet allerede igangsatt. Jordvernstrategien vedtatt 15. juni 2023 legger blant annet til grunn at det skal utvikles et sentralt register for viktige jordbruksarealer av nasjonal interesse, og utredes en hjemmel i jordlova for vern av viktige jordbruksarealer.³ Det er likevel uvisst om dette er tilstrekkelig.

² NOU 2023: 17, se side 255-256.

³ <https://www.statsforvalteren.no/portal/nyheter/2023/07/skjerpa-mal-for-jordvern/>

Et generelt innspill er at jordbruksarealer omsatt som eiendomsverdier ved utbygging i sentrale strøk, vil kunne overgå driftsinntektene et gårdsbruk skaper. Det er en utfordring for samfunnet når jordbruksarealer blir prissatt og omsatt som eiendomsverdier, og ikke som egenartede områder for matproduksjon.

Naturviterne støtter en videreføring og styrking av jordvernet, slik kommisjonen anbefaler. Men vil tydeliggjøre behovet for å innføre spesifikke tiltak som beskytter arealer egnet for matkorndyrking spesielt.

Et annet viktig tiltak for å sikre ivaretagelsen av matjord er mer kapasitet og ressurser til plan- og arealarbeid i kommunene. Skal kommunene og lokalpolitikere kunne finne gode alternativer til nedbygging av matjord i planprosesser, kreves det tilstrekkelig fagmiljøer og ressurser til å håndtere oppgaven. En gjennomgang Menon Economics har gjort viser at spesielt i de små og mellomstore kommunene er behov for et kompetanse- og kapasitetsløft i arealforvaltningen.⁴

ORGANISERING, PLANER OG STRUKTURER

Naturviterne merker seg at kommisjonen påpeker at det ikke finnes «felles planforutsetninger som sikrer koordinert planlegging på tvers av sektorene. Kommisjonen mener fravær av koordinering kan føre til at viktige problemstillinger knyttet til forsyningssikkerheten ikke blir identifisert og håndtert.»⁵

Videre påpeker kommisjonen at «forsyningssikkerhet ikke kan avgrenses til å gjelde norsk produksjon til innenlands forbruk»,⁶ og at Norge vanskelig kan forsvare eget behov for import, uten å hensynta andre lands behov for forsyningssikkerhet. Kommisjonen synliggjør altså at det eksisterer en sårbarhet samfunnet ikke kommer unna, gjennom gjensidig avhengighet av nødvendige varer mellom land, som dekkes ved import og eksport.

Naturviterne vil påpeke her at å kartlegge innsatsfaktorer for matproduksjon, sårbare ledd i internasjonale forsyningskjeder for medisiner eller vaksiner, kritiske deler til infrastruktur, osv. må inngå som en del av det generelle beredskapsarbeidet og inkluderes i vurderingen både for lagerhold og i samarbeid med nære allierte.

Naturviterne vil også trekke frem at produksjonsmetoder som bygger på lokal produksjon, videreføring og distribusjon er nyttig i et beredskapsperspektiv. Det å kunne produsere mat lokalt og distribuere denne mest mulig effektivt og sikkert, er en nøkkel til å kunne håndtere kortvarige kriser. Det samme gjelder å eventuelt legge om deler av landbruket hvis det oppstår mer langvarige forsyningsbrudd.

Naturviterne støtter også kommisjonens anbefaling om at Rådet for matvareberedskap inkluderes til å omfatte myndigheter og aktører i produksjon og videreføring.⁷ En av oppgavene rådet bør se på er verdien av lokal produksjon og videreføring i et beredskapsperspektiv.

⁴ <https://www.naturviterne.no/aktuelt/naturviternes-politikk/naturviternes-politikk/mangel-pa-kapasitet-og-kompetanse-har-konsekvenser-for-natur-og-klima>

⁵ NOU 2023:17 side 34

⁶ NOU 2023:17 side 207

⁷ NOU 2023:17 side 264

Naturviterne mener kommisjonens anbefaling om opprettelsen av en *nasjonal forsyningsberedskapsorganisasjon* bør følges opp.⁸ Naturviterne vil bemerke at Nærings- og fiskeridepartementet i dag har en bred portefølje, og at det er en risiko for at beredskapsarbeid kan bli nedprioriteres til fordel for politiske prioriteringer som står høyere på dagsorden. Derfor bør det vurderes nøye hvor i forvaltningen hvor en slik forsyningsberedskapsorganisasjon plasseres, og det må gås opp tydelige grenser mot eksisterende beredskapsorganisasjoner. Det bør dessuten tilføres friske midler som alene skal prioriteres til beredskapsarbeid, for å sikre at jobbes langsiktig og autonomt med planer- og risikovurderinger for beredskap.

Videre støtter Naturviterne utarbeidelsen av felles planforutsetninger, som også evner å dekke flere scenarier, slik beskrevet i kapittel 13.

Det stilles i dag ingen krav til at kommunene skal ha kommunale beredskapsråd, selv om det er mange kommuner som har etablert slike råd. Naturviterne mener det er viktig at det etableres formelle strukturer og rutiner for samarbeid om beredskap, og at dette ikke overlates til tilfeldigheter. Dette vil både bidra til felles situasjonsforståelse og til raskere å respondere effektivt og koordinert på kriser som måtte oppstå.

Naturviterne støtter derfor kommisjonens anbefaling om å innføre et krav om lokalt beredskapsråd.⁹ Naturviterne støtter også analysen som peker på behovet for en lokal beredskapskoordinator, men mener det må tilføres friske midler utover en 50 prosent stilling. Det er behov for både friske midler hos statsforvalter til å bistå og koordinere arbeid, og i kommuner for å lage planer og analyser. Denne styrkingen må komme sammen med en styrking av det generelle arbeidet med natur- og klima i kommunene, noe Naturviterne har spilt inn i mer detaljerte forslag til i statsbudsjettet.¹⁰

LAGERHOLD OG FORSYNINGSLINJER

Naturviterne mener at det må utredes hvilke innsatsfaktorer som bør inkluderes i beredskapslagre. Moderne landbruk er avhengig av å kunne drifte en avansert maskinpark og teknologi. Det kan gjøre samfunnet sårbart for digitale angrep, eller føre til mangel på deler og komponenter som kun er tilgjengelig gjennom teknologiske verdikjeder bygget opp etter «just-in-time» prinsippet.

Kommisjonen nevner «for eksempel frø, såkorn, gjødsel, råvarer til kraftfor og plantevernmidler med videre» som innsatsfaktorer som bør sees på.¹¹ Regjeringen bør i samarbeid med næring og leverandører sørge for utredning av kritiske innsatsfaktorer og komponenter, årlig forbruk og alternativer for tilstrekkelig lagerbeholdning til å håndtere brudd i forsyningslinjer.

Naturviterne mener det bør opprettes et eget såkorn- og frølager. Samt at beredskapslagrene for korn på sikt må utvides til å dekke minst seks måneders forbruk.

---

⁸ NOU 2023:17 side 208

⁹ NOU 2023: 17 side 74.

¹⁰ <https://www.naturviterne.no/aktuelt/naturviternes-politikk/horinger-og-uttalelser/> se innspill til statsbudsjettet 2024, Klima- og miljødepartementet og Kommunal- og distriktsdepartementet, med detaljer

¹¹ NOU 2320:17 side 262

DRIKKEVANN

Vedlikehold og ivaretagelse av drikkevannsforsyninger og rørrnett har havnet i noe av en bakevje. Mye av dagens ledningsnett må oppgraderes, og dette skal skje samtidig som det er økende problemer med overvann som følge av hyppigere og mer intenst styrtregn.

Det tar ofte lang tid, og er krevende å rydde opp og gjennomføre tiltak som forbedrer vannkvalitet, hvis vannkvaliteten først er forringet. Forebyggende arbeid må derfor i lang større grad enn i dag prioriteres.

Naturviterne mener arbeidet med å utrede ulike gebyrmodeller for å finansiere tiltak til å håndtere overvannsproblematikk, som varslet i *Meld. St. 26 Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn*, må utredes raskt. Det er særdeles viktig at forståelsen for nødvendigheten av å fornye kommunale ledningsnett forankres bredt i Stortinget.

Naturviterne mener kartlegging av forsyninger og kjemikaler nødvendig for å opprettholde drikkevannskvalitet, må utredes og igangsettes, med sikte på etablering av større lagerhold innen rimelig tid.

Det bør tilrettelegges for økt kommunalt samarbeid for lagerhold, økt interkommunalt samarbeid om vann- og avløp, og felles kompetansemiljøer.

KLIMARISIKO OG NATURHENDELSER

Alvoret i den situasjonen kommisjonen beskriver som følge av klimaendringer, med økt risiko for naturfare, kan ikke undervurderes. Kommisjonen beskriver en tilstand hvor «samordningen mellom departementer og sektorene er for svak til å kunne gjennomføre nødvendige forberedelser og tilpasninger i samfunnet til å møte klimaendringene».¹²

Kommisjonens beskrivelse stemmer med inntrykket Naturviterne har i dialog med medlemmer i fagetater og i næringsliv. Klimatilpasning er et stort og komplekst felt, og mange kommuner gjør en god jobb. Samtidig er det uklart for hvilke scenarier klimatilpasning skal innrette seg mot, omfanget av oppgavene vokser, og det settes generelt av for lite midler og ressurser. NVE har for eksempel advart om manglende ressurser og kompetanse over flere år, og har ikke kapasitet til å vurdere reguleringsplaner for skred- og flomfare.¹³

Kommisjonen påpeker at det ikke er etablert noen form for uavhengig og systematisk overvåkning av hvordan samfunnets sårbarheter for klimaendringer utvikler seg, eller samfunnet som helhet tilpasser seg.¹⁴ Videre påpeker kommisjonen korrekt på en stor utfordring med manglende standardisering av prosess og felles databanker ved utarbeidelse av risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS).¹⁵

¹² NOU 2023: 17 side 300

¹³ Se f. eks Dagbladet 1. september 202, hvor det kommer frem at NVE slo alarm om kompetansekrise i flom- og skredarbeidet allerede for elleve år siden <https://www.dagbladet.no/nyheter/slo-alarm-om-flomkompetanse/80113061>

Se Nrk 23. mars 2021; NVE har innført ny praksis – innrømmer at det kan føre til farlige utbygginger https://www.nrk.no/trondelag/nve-kontrollerer-ikke-lenger-alle-reguleringsplaner_-kan-fore-til-farlige-utbygginger-pa-kvikkleire-1.15401803

¹⁴ NOU 2023: 17 side 296

¹⁵ NOU 2023: 17 side 295-296

Naturviterne er fornøyde med at *Meld. St. 26 Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn* adresser flere av punktene beredskapskommisjonen har vurdert som mangelfulle. Regjeringen ønsker for eksempel utarbeidelse av risiko og sårbarhetsanalyser (fylkesROS) gjennom statsforvalteren og bedre ruste brann og redningsetaten til å håndtere økende skogbrannfare.

Naturviterne støtter kommisjonens anbefaling om å «styrke NVE og andre sentrale virksomheters mulighet til å kartlegge faresoner og veilede kommunene».¹⁶ Naturviterne mener det i større grad må bevilges midler til stillinger som jobber direkte med klimatilpasning som fagfelt.

Naturviterne mener også at naturskadeordningen bør gjennomgås, med sikte på endring hvor det gis insitamenter til forebygging. Dette bør skje i samråd med forsikringsbransjen, NVE og fagmiljøer innenfor klimatilpasning.

Naturviterne ser alvorlig på kommisjonens hovedfunn om at «dagens beredskap ikke er innrettet for å håndtere fremtidig branner som følge av klimaendringene».¹⁷ Naturviterne vil her påpeke at nødetaten selv har påpekt at dagens arealplaner ikke tar hensyn til skogbrann.¹⁸

Regjeringen har i *Meld. St. 26* lagt til grunn at «*naturbaserte løsninger for flom- og skredsikring skal brukes så langt det er hensiktsmessig*». Dette er en prioritering som er viktig, og som Naturviterne støtter fullt ut.

Naturviterne mener at det viktigste arbeidet for klimatilpasning og forebygging skjer gjennom arbeidet med arealplaner. Det er behov bedre og mer oppdaterte arealplaner i kommunene, som i større grad svarer på de utfordringen samfunnet står ovenfor når vi skal håndtere både en klimakrise og en naturkrise på samme tid.

Naturviterne mener at det viktigste grepet for å lykkes i arbeidet med klimatilpasning er å styrke samarbeidet mellom statlige og kommunale etater, og bygge sterke fagmiljøer som får en klar bestilling om å håndtere klimatilpasning i tildelings- og oppdragsbrev fra politisk ledelse.

Morten Wedege
Forbundsleder
Naturviterne

---

¹⁶ NOU 2023: 17 side 301

¹⁷ NOU 2023:17 side 298

¹⁸ Se NRK sak 6. juni 2023: Trener på å slukke fremtidens branner, <https://www.nrk.no/klima/xl/trener-pa-a-slukke-fremtidens-skogbrann-1.16422184>